

твори́ли тоді, близькі́ нам ду́ховно, бо ми ж – украї́нці, ми ва́рті то́го, що́б про нас знав сві́т, знав, яки́м бу́ло жи́ття в Украї́ні то́ді і яки́м воно ста́ло те́пер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Забіяка В. А. Світ фразеології. Етим., тлум., застосув.: прак. посіб./ В. А. Забіяка, І. М. Забіяка. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – С. 3–6.
2. Венжинович Н. Ф. // Наукові записки ТНПУ: Літературознавство/ за ред.,Ткачука М. П. , Венжинович Н. Ф. – Тернопіль : ТНПУ, 2011. – Вип. 33.– С. 290 – 294, 323 – 327.
3. Сучасна українська літ. мова : підручник/ М. Я Плющ, С. П. Бевзенко, Н. Я. Грипас та ін. / за ред. М. Я. Плющ. – 3-тє вид., стер. – К.: Вища школа, 2001. – С. 137 – 141.
4. Ужченко В. Д. Фраз. суч. мови : навч. пос. – К.: Знання, 2007. – 494 с.
5. Фразеологія творів Бориса Харчука. Словник/ Гол. ред. Панцьо С. Є. Тернопіль: Джура, 2012. – 748 с.

Вовчук М.

Науковий керівник – доц. Вашиків Л. П.

ГУМОР І САТИРА У ПОВІСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»

Український народ у ХІХ ст. перебував в колоніальній залежності від двох найреакційніших імперій-Російської і Австро-Угорської.

Кардинальні зрушення у громадській думці почали відбуватися після скасування кріпацтва та проведення в Росії земської, судової, освітньої та інших реформ. Інтелігенція стала основною силою народницького руху. Завдяки клопіткій роботі «українського цвіту» в Західній Україні видаються газети, журнали, календарі, популярні брошури.

Пошкваллення громадського, наукового і культурно-освітнього життя відбивається у творчості Івана Нечуя -Левицького, з якої поставали картини переслідування української інтелігенції. Ворожого ставлення урядовців шовіністів, зденационалізованого панства і чиновництва до найневинніших виявів української духовності. Нечуй – Левицький входить в українську літературу як особа, котра «спілкується» зі Святим Духом. А, як пише апостол Павло, «всі, хто водиться Духом Божим, вони сини Божі»(Рим. 8:14) [5,14]

Своєрідність стилю Нечуя-Левицького полягає в тонкому поєднанні реалістичної конкретності описів, великої уваги до деталей портретів та особистісних характеристик, побуту, праці, особливостей мови та поведінки персонажів із живописною образністю, емоційністю, тяжінням до яскравих епітетів.

Однією з питомих рис творчого стилю письменника є його тонкий гумор у так званих антиклерикальних творах. У них, особливо в «Афонському проїдисвіті» , він виявляє близькість своїх поглядів до гоголівських, до естетики української байки Григорія Сковороди та Євгена Гребінки. Його сміх і сатира зумовлені життєвими конфліктами й ніколи не мали на меті образу гідності людини, а навпаки, вселяли оптимізм і надію на краще життя. Об'єктом дослідження у нашій статті є гумористичні твори Івана Нечуя – Левицького, зокрема про соціально – побутова повість «Кайдашева сім'я». Гумор і сатира, способи їх вияву у «Кайдашевій сім'ї, їх зв'язок із українською народною творчістю становлять предмет дослідження. Іван Нечуй-Левицький виступає новатором оповідної манери гумористичних творів. Письменник розкриває негативні риси побуту, розмаїті забобони та приватно-власницьку психологію , яка породжує родинні чвари і ворожнечу між сусідами в українському пореформеному селі.

«Кайдашева сім'я» – одна з найсмійніших повістей в українській літературі. Бо ж справді, хіба не смішно, коли життя зводиться до підмітання сміття на чужу половину подвір'я, до ув'язнення підсвинка, що знічквя забіг у чужий город, до «епохальної» битви за мотовило чи за скаліченого півня, що поклював огірки. Але як легко і просто пояснити це все «приватновласницькими законами капіталістичної дійсності», «суперечностями пореформеного села, зумовленими приватною власністю на землю» чи, на лихий кінець, уже просто «індивідуалізм егоїстичних натур» [2].

Гумор Левицького обертається сумною стороною, в ньому чути відголоски «сміху крізь сльози». Автор не тільки сміється над героями, а й жаліє їх, співчуває їх долі. Безсумнівна

гуманістична спрямованість його сміху, бажання бачити народне життя світлим, прекрасним і вільним [1].

Гумор повісті породжений самим життям цієї родини, невідповідністю між великою енергією персонажів і дрібною метою, на яку ця енергія витрачається. Нечуй -Левецький виявив себе майстром у підборі різноманітних і дуже влучних прийомів гумористичних зображень:

- використання комічних ситуацій, сцен (Мотря з курячими яйцями в пазусі на горищі в Кайдашихи; поїздка Кайдашів на розглядини в Западінці);
- широке вживання комічних діалогів (Карпо і Лаврін розмовляють про дівчат, розмова Кайдашихи з малими дітьми Балашів на розглядинах);
- використання кумедних описів («В хаті стало тихо, тільки борщ бризжав вряди-годи здоровими бульками, наче старий дід гарчав, а густа каша ніби стогнала в горщику, піднімаючи затужавілий вершок угору»);
- вживання незвичайних епітетів, смішних і дотепних словосполучень та слів («видроока Кайдашиха», «свекрушище», «делікатний крам» - яйця);
- введення автором в текст жартівливої народної пісні, причому доволі грубої. (її співає Мотря свекрусі).

- використання жартівливих українських народних прислів'їв, приказок (Лаврін Мотрі говорить :«Хіба ж ми просили твою курку в наше сідало?чи шапку перед нею здіймали,чи що?»)

Про сатиричну спрямованість твору можемо судити з прямих авторських висловлювань, як наприклад, про здріствити й нечестивість окремих представників духовенства щодо прочан («Багато Лавра не спромоглася поставити гостиницю для народу. Хоч забагатіла народними грішми»).У такому ж дусі Нечуй – Левецький описує дії та вчинки деяких персонажів (черниці на київській заставі намовляли й заманювали богомольців іти саме до їхніх монастирів.

І вже зовсім не смішними, а гостро критичними здаються читачам сцени, коли невістка виколола око Кайдашихі, а Карпо гнався за матір'ю з дрючком і зупинився аж біля ставка, крикнувши: «Не так шкода мені матері, як шкода чобіт!» За цими сценами ми відчуваємо біль автора за людей, що так занепали. І осуд обставин, які до цього їх призвели. Це і є той самий «сміх крізь сльози».

«В «Кайдашеві сім'ї» Нечуй-Левецький досліджує зло в самому серці людини...» [5,15] Попри гумористичність деяких сімейних сцен, переживання героїв, їхній душевний біль і муки – справжні і глибокі.

Те, що сталося з родиною Кайдашів, яка зовсім немирно жила в чималенькій білій хаті в мальовничому селі Семигори, що розкинулося на березі річки Росі, можна назвати моральною катастрофою. Гору над людьми бере якась диявольська сила руйнування, яка, як виявилось, живе в цих нібито непоганих, роботящих людях[3].

У «Кайдашеві сім'ї» за позірно добродушним, веселим сміхом автора криється потворність буржуазної дійсності, письменник звертає увагу на дегуманізацію, руйнування людської особистості в умовах пореформеного, буржуазного суспільства, на порушення звичайних людських взаємин патріархального села, втягнутого у дрібновласницьку стихію. Повістяр бачить ідіотизм селянського існування в умовах капіталістичної дійсності, де за розбитий кухоль чи мотовило син піднімає руку на батька, невістка вибиває око свекрусі. Автор бачить збідованість селян, їх нещасття, невігластво, індивідуалістичний принцип «моя хата скраю» отуплює людину, зводячи її потреби до тваринного інстинкту, до егоїзму і черствості, до жорстокості. Нечуй-Левецький показує, як капіталістичні відносини після реформи 1861 року все глибше і глибше пускають своє коріння на селі, спотворюючи людські взаємини і навіть людські душі [5].

Повість «Кайдашева сім'я» (1879) є одним із кращих творів світової літератури, у ній реалістично відображено життя пореформеного українського села з усіма його суперечностями, породженим несправедливим суспільним ладом. А засоби гумору і сатири, майстерно використані автором у творі, створюють своєрідну картину українського світу, сприяють витворенню тих граней національного характеру, які викликають у читача (те й у дослідника), як шире захоплення, супроводжуване животворною радістю, так і гнітюче відчуття у парі з гірким усміхом. Усі засоби, а в тому числі і аналізовані, письменник підпорядкував досягненню

художньої мети, блискуче реалізовано у структурі тексту, даруючи рідному письменству неперевершені зразки народних текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Крутікова Н.С. – Творчість Нечуя – Левицького (статті та матеріали). – Вид-во Академії наук Укр. РСР – К.,1961.
2. Могильницька Г. Люди на бездоріжжі: комедія про трагедію: До проблеми адекватного прочитання української класики : [про повість І. С. Нечуя-Левицького "Кайдашева сім'я"] / Г. Могильницька // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. - 2009. - № 12. - С.106-122
3. Панченко В. Дві повісті Івана Нечуя-Левицького [Текст] : "Хмари", "Кайдашева сім'я" / В. Панченко // Дивослово. - 2003. - № 8. - С. 10-15 .
4. Походзіло М. І. Іван Нечуй-Левицький: літературний портрет / М. У. Походзіло. – К.: Держлітвидав України, 1960. – 119 с.
5. Турчин М. "Всеобіймаюче око" письменника Нечуя [Текст] : кризь призму світогляду богослова Левицького / М. Турчин // Дивослово. - 2005. - № 7. - С.14-17.

Вовчук М.

Науковий керівник – асист. Сеньовська Н. Л.

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ УЧНІВ ЗАСОБАМИ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Рідна історія, мова й література – це завжди актуальні теми для кожного свідомого громадянина своєї держави. Впродовж усього життя свідомо людина намагається творити на благо суспільства.

Художню літературу, безперечно, сприймають як першооснову духовного та соціального розвитку людства. Вона, без сумніву, стимулює шкільну молодь відчувати найтонші струни прекрасного, захоплюватися красою рідної землі,пізнавати її історію, культуру і традиції, щоб передавати їх із покоління в покоління. Художні твори виховують в учнів любов до Батьківщини і свого народу,любов до власної історії та культури.

Мета статті – проаналізувати особливості патріотичного виховання школярів засобами гуманітарних дисциплін.

Важливий внесок у розробку теорії патріотичного виховання на основі національної ідеї зробили визначні педагоги С. Русова, Г. Ващенко, К.Ушинський. Ці вчені визначили критерії формування особистості і вказали на їхню залежність від певних суспільних умов.

Актуальними сьогодні є думки І. Огієнка та В.Сухомлинського про те,що до найважливіших ознак народу належать рідна мова й нею витворена культура,яка стає душею нації, її духом. Зокрема В.Сухомлинський зазначав, що в руках педагога слово є могутнім виховним засобом, якийможе піднести, звеличити людину в її власних очах, утвердити її патріотичну свідомість і громадянську гідність, на все життя відкрити в її серці невичерпні і вічні джерела любові до своїх предків [2].

Дисципліни гуманітарного циклу у загальноосвітніх закладах повинні сприяти вихованню моральності та основ людяності. Класик української педагогічної науки В.Сухомлинський писав, що для того, щоб закласти в особистості основу людяності та громадянськості потрібно дати правильне бачення добра і зла [3]

Згідно із дослідженнями В. Сухомлинського, патріотичне виховання школярів засобами гуманітарних дисциплінвідображає цілу низку аспектів:

- *патріотичний* (виховання любові до рідного краю, Батьківщини, відчуття громадянства);
- *соціальний* (введення в практику зразків гуманних стосунків та ідеалів народу);
- *трудоий* (залучення до традиційних видів трудової діяльності народу);
- *художньо-естетичний* (залучення до народної творчості у видах декоративно-прикладного мистецтва, розвиток художніх здібностей);
- *екологічний* (примноження багатств і захист рідної природи, усвідомлення єдності людина–природа–суспільство).